

УДК 330.3 : 338.242(477)

ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ НА ЕНЕРГЕТИЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

Онищенко Світлана Володимирівна

д.е.н., доцент, професор кафедри фінансів і банківської справи

Глушко Аліна Дмитрівна

Маслій Олександра Анатоліївна

к.е.н., доценти кафедри фінансів і банківської справи

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

м. Полтава, Україна

Анотація: Актуалізована проблема підвищення рівня енергоефективності національної економіки. Енергоефективність національної економіки визначено базисом для забезпечення енергетичної безпеки країни, її економічного зростання та конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі. Проведено динамічний аналіз ряду показників економічного розвитку держави в контексті визначення стану та потенціалу енергоефективності національної економіки. Досліджено причини стримування реалізації потенціалу у сфері енергоефективності в Україні.

Ключові слова: енергоефективність національної економіки, енергозбереження, енергетична незалежність, економічна безпека, енергетичний потенціал.

У контексті глобальної парадигми сталого розвитку, яка передбачає інтегрування і баланс економічних, соціальних, екологічних, інституційних та інноваційно-технологічних компонентів в напрямку максимального забезпечення інтересів суспільства, змінюються підходи до формування світової економічної та енергетичної політики. Основоположними принципами економічного зростання визначено принципи енергозбереження та

енергоефективності. Відбувається перехід від застарілої моделі функціонування енергетичного сектору, в якому домінували великі виробники, викопне паливо, неефективні мережі, недосконала конкуренція на ринках природного газу, електроенергії, вугілля – до нової моделі, в якій створюється більш конкурентне середовище, вирівнюються можливості для розвитку й мінімізується домінування одного з видів виробництва енергії або джерел та шляхів постачання палива. У цьому аспекті актуальність проблеми підвищення ефективності використання енергоресурсів постійно зростає.

Велика роль енергетичної складової і в системі економічної безпеки, оскільки передбачає забезпечення енергетичної незалежності та стабільності постачань енергоносіїв для потреб національної економіки і оборонного комплексу. Енергетична складова може стати як обмежувачем економічного зростання, так і фундаментальною основою конкурентоспроможності країни в довгостроковій перспективі. У зв'язку з цим необхідність дослідження концептуальних засад забезпечення енергоефективності національної економіки є беззаперечною.

Енергоефективність національної економіки є пріоритетним напрямом у сфері енергетичної політики багатьох країн світу. Розвиток цього напрямку обумовлений такими факторами, як: вичерпність невідновлюваних енергетичних ресурсів, відсутність альтернативи замінити їх на більш екологічно безпечні та менш енергоємні, наявність ризиків при їх видобутку, переробленні та транспортуванні – усі ці чинники сприяють розвитку досліджень у даному напрямі. У зв'язку з політичною та військовою нестабільністю у регіонах видобутку енергетичних ресурсів, напруженістю на світових ринках енергетичних ресурсів та зростанням цін на енергоносії вищенаведені фактори набувають все більшого значення [1].

Питання енергоефективності та енергозбереження для України – це в першу чергу питання енергетичної незалежності та безпеки держави. Правомірно відмітити позитивні зрушення щодо вдосконалення вітчизняного законодавства в сфері енергоефективності в останні роки. Зокрема, в рамках імплементації Директиви 2006/32/ЄС щодо енергетичної ефективності кінцевого

використання енергії та енергетичних послуг у 2015 році затверджено Національний план дій з енергоефективності до 2020 року. Впровадження Директиви 2010/31/ЄС знайшло відображення в Законі України «Про енергетичну ефективність будівель», прийнятого 22.06.2017 р.

У 2017 році у Глобальному рейтингу енергоефективності (Global Energy Architecture Performance Index Report) Україна посіла 73 місце серед 127 країн [3]. Незважаючи на позитивну динаміку Глобального індексу енергоефективності України протягом 2012-2017 рр. його значення знаходиться нижче середньосвітового показника та значно нижче за відповідні показники країн-лідерів з енергоефективності, що відображено на рис. 1.

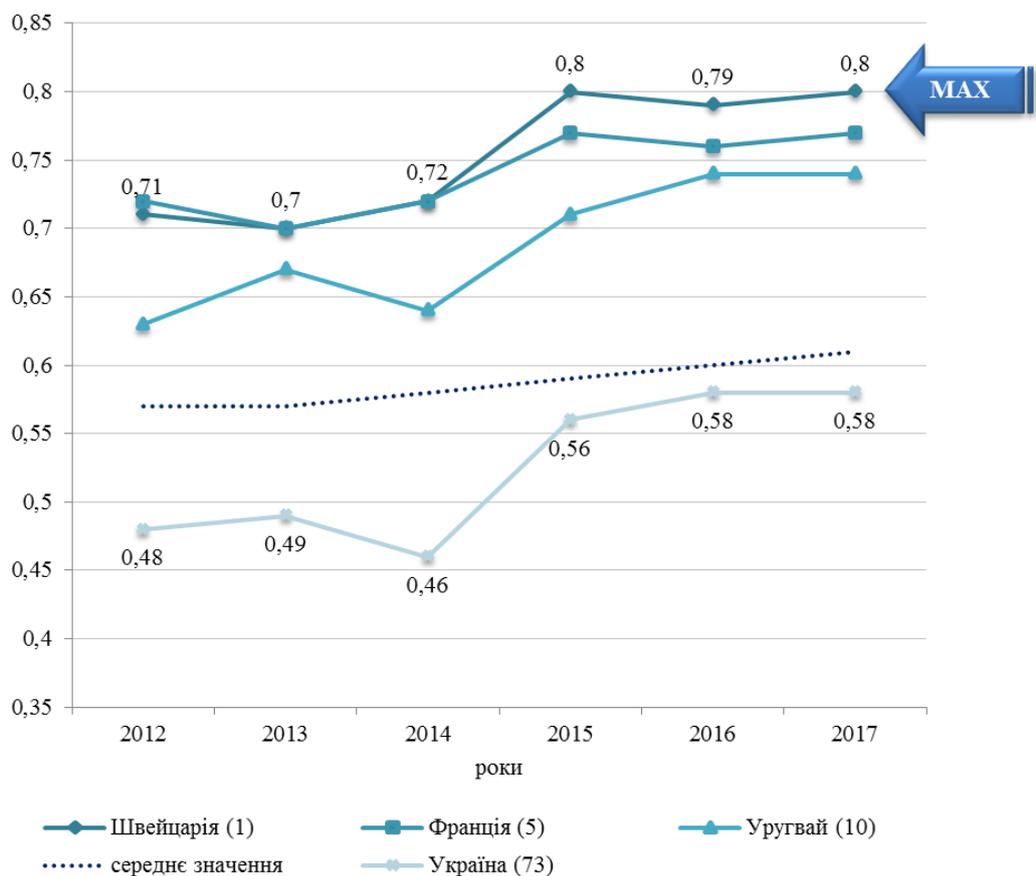

Рис. 1. Глобальний індекс енергоефективності України в порівнянні з показниками інших країн у 2012-2017 рр.

Джерело: авторська розробка за даними Світового банку [3]

Дані рейтингу відображають, що за співвідношенням витрат на імпорт енергоносіїв та ВВП Україна знаходиться на 122 місці, за витратами енергії на

одиноцю ВВП – на 119 місці. Зазначимо, що Сполучені Штати Америки посідають 52 місце, при співвідношенні енергетичних витрат на імпорт енергоносіїв до ВВП – на 63-му, за витратами енергії на одну одиницю ВВП – на 86-му. При цьому першу п'ятірку лідерів посіли Швейцарія, Норвегія, Швеція, Данія і Франція. А перше місце за співвідношенням енерговитрат до ВВП у 2017 році було зафіксовано у Аргентини.

Україна має значну залежність від імпорту енергоносіїв та належить до енергодефіцитних країн. Рівень енергетичної залежності держави (понад 51%) в значній мірі визначається неефективним використанням енергетичних ресурсів та поглиблює проблеми її енергетичної безпеки. При цьому, за оцінкою Інституту загальної енергетики НАН України, нереалізований потенціал енергозбереження та енергоефективності сягає 48% [4].

Одним із основних показників при визначенні енергоефективності економіки кожної країни є енергоємність ВВП. Згідно зі статистичними даними в Україні рівень споживання енергоносіїв на одну одиницю ВВП перевищує середній рівень в країнах ЄС більше ніж в двічі. Незважаючи на позитивну динаміку показника енергоємності ВВП в останні роки, його значення залишається наближеним до критичного (табл. 1). При цьому варто зауважити, що зниження енергомісткості ВВП в Україні є наслідком скорочення обсягів виробленої промислової продукції і підтверджується зниженням індексу промислового виробництва. Зокрема, у 2000 році показник становив 113,2%, у 2013 році – 99%, а у 2018 році знизився до 95,3% [5].

Важливою складовою енергетичного потенціалу України та фактором підвищення рівня енергетичної безпеки є використання відновлюваних джерел енергії. Залучення нетрадиційних видів енергії в Україні відбувається повільними темпами. Так, частка відновлюваних джерел енергії у структурі постачання первинної енергії залишається низькою, хоча і зросла порівняно з 2016 роком на 0,6% і становила 4,4% у 2017 році.

Таблиця 1

Динаміка індикаторів енергетичної безпеки України у 2014–2018 рр.

№ з/п	Найменування індикатора	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Динаміка нормалізованих значень	
1	Енергоємність ВВП, кг умовного палива/грн	0,60	0,58	0,68	0,59	0,59		критичний рівень
2	Відношення інвестицій у підприємства паливно-енергетичного комплексу до ВВП, %	1,42	1,06	1,25	0,97	0,98		критичний рівень
3	Частка відновлювальних джерел у загальному постачанні первинної енергії, %	2,6	3,0	3,8	4,4	4,4		задовільний рівень
4	Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, %	61,4	82,6	62,1	57	73,7		абсолютно небезпечний рівень
5	Частка втрат при транспортуванні та розподіленні енергії, %	3,17	3,66	3,59	3,51	3,51		абсолютно небезпечний рівень

Пояснення: – величина індикатора, яка характеризується як критичний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки нижчий 0,2, або 20 % оптимального значення; – величина індикатора, яка характеризується як

небезпечний рівень економічної безпеки та за якої рівень економічної безпеки нижчий 0,4, або 40 % оптимального значення.

Джерело: авторська розробка за даними Держстату України [5]

З урахуванням вищезазначеного правомірно стверджувати, що використання енергії в Україні залишається недостатньо ефективним як на державному, так і на місцевому рівнях, що призводить до значних економічних втрат і чинить негативний вплив на розвиток національної економіки. Основними причинами високого рівня енергоємності ВВП в країні є значна частка втрат при транспортуванні енергії та неефективна структура виробництва, в якій переважають енерговитратні галузі промисловості (металургія, хімічне виробництво, паливно-енергетичний сектор, добувна промисловість), що споживають багато енергетичних ресурсів і електроенергії внаслідок використання застарілих технологій та обладнання [6]. Технологічна відсталість підприємств енергетичного сектора проявляється через високий ступінь зносу основних засобів і обумовлена недостатніми обсягами фінансування технологічного оновлення підприємств.

Правомірно відмітити, що енерготранзитний потенціал України як складова енергетичного потенціалу представлений нафтотранспортною і газотранспортною системами, що є стратегічним вектором розвитку як паливно-енергетичного комплексу так і національної економіки в цілому. Вітчизняна газотранспортна система забезпечує щороку постачання близько 75 млрд м³ природного газу вітчизняним споживачам та 110-120 млрд м³ споживачам 19 європейських держав. Водночас ГТС України характеризується високим рівнем моральної та фізичної зношеності технологічного обладнання та устаткування, низькою ефективністю роботи газоперекачувальних агрегатів компресорних станцій. На сьогодні близько 70% загальної довжини газопроводів та близько 80% газоперекачувальних агрегатів компресорних станцій відпрацювали понад 20 років. Технічний стан підземних сховищ газу, які відпрацювали з початку закачування газу в пласт від 20 до 44 років, не задовольняє вимог щодо їх експлуатації [5].

Значна зношеність газотранспортної системи є однією з основних загроз енергетичній безпеці України та причиною низького рівня енергоефективності національної економіки, і призводить до збільшення з кожним роком витрат на відновлення основних засобів [7]. Крім того, останніми роками є стійка тенденція до зменшення обсягу фінансування капітального, поточного та планового ремонтів, що негативно впливає на ефективність та надійність функціонування газотранспортної системи. Внаслідок недостатнього обсягу інвестицій погіршується технічний стан об'єктів газотранспортної системи, збільшуються питомі та непродуктивні витрати матеріальних та енергетичних ресурсів [8].

Окрім технічного стану газотранспортної системи потенційною загрозою енергетичній безпеці правомірно визначити можливість введення в експлуатацію газопроводів «Північний потік» і «Південний потік 2», що може призвести до зменшення обсягів транзиту російського газу через територію України за рахунок перерозподілу газових потоків. Також негативний вплив на енерготранзитний потенціал та, відповідно, рівень енергоефективності національної економіки може мати реалізація європейських проектів розширення мережі підземних сховищ газу (ПСГ), зокрема, будівництво нових ПСГ у Польщі, країнах Балтії, Греції та Іспанії.

Ступінь практичної реалізації державних заходів з енергозбереження та енергоефективності залишається низьким, що підтверджується високим рівнем енергоємності ВВП. Головними причинами стримування реалізації потенціалу у сфері енергоефективності в Україні визначено: недосконалість економічних механізмів мотивації до енергоефективного споживання; недостатність інформаційного забезпечення щодо раціонального використання енергетичних ресурсів та недостатність досвіду з фінансування енергоефективних проектів з боку інвесторів чи інвестиційних банків; низький рівень конкурентоспроможності вітчизняної енерготранспортної системи, що зумовлено високим моральним і фізичним зносом.

На основі проведеного дослідження правомірно констатувати, що енергоефективність національної економіки є базисом для забезпечення енергетичної складової економічної безпеки країни та її конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі. Тому підвищення енергоефективності національної економіки потребує впровадження різного роду програм з енергоефективності, орієнтуючись на світовий досвід. Програмні заходи з підвищення енергоефективності необхідно зосередити, в першу чергу, на стимулюванні виробництва енергії з поновлюваних джерел. Таким чином, впровадження зазначених заходів та створення ефективної форми й механізму взаємодії влади, бізнесу та наукового потенціалу дозволить підвищити рівень енергоефективності національної економіки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іскаков А.А. Енергоефективність національної економіки в контексті її еколого-економічної безпеки / А.А. Іскаков, І.М. Кобушко // Механізм регулювання економіки. – 2016. – № 3. – С. 88–96.
2. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80>.
3. Дані The World Economic Forum. – Режим доступу: http://reports.weforum.org/global-energy-architecture-performance-index-2017/economies/?doing_wp_cron=1542025928.2657608985900878906250%20%20economy=UKR
4. Досвід країн Євросоюзу з підвищення енергоефективності, енергоаудиту та енергоменеджменту з енергоощадності в економіці країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.energy/wp-content/uploads/2018/01/Pidvyshhennya-energoefektyvnosti-v-YES.pdf>
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Бабець І.Г. Забезпечення енергетичної безпеки України в умовах геополітичних трансформацій / І.Г. Бабець // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2017. – Випуск 132. – С. 125–137.
7. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: Монографія / О.В. Комеліна, С.В. Онищенко, А.В. Матковський, О.А. Пугач. – Полтава: ПНТУ, 2013. – 202 с.
8. Онищенко С.В. Аналіз загроз економічній безпеці України в умовах інноваційного розвитку економіки / С.В. Онищенко, А.В. Матковський, О.А. Пугач // Економічний часопис – XXI. – 2014. – № 1-2. – С.8 -11.